

בחינה מחודשת של מושג 'הנח הנעלם' (אלסאכן אללין) בספר המסלול

של אבי יצחק אברהם בן פרג' בן מארות'

עלי ותד

ספר המסלול, ובשמו הערבי "كتاب التوطية", של הזקן המלומד המובהק אבו אסחק אברהם אבן פרג' אבן מארות' הוא ספר דקדוק לעברית עפ"י המסורת השומרנית. ז' בן חיים הוציאו לאור במקורו הערבי בספר עברית וארמית נוסח שומרון (בן-חיים, 1965, כרך א', עמ' 3-127), וצירף אליו תרגום עברי.

הספר התחבר ככל הנראה במחצית הראשונה של המאה ה-12. זהו ספר דקדוק שומרני שיטתי הקדום ביותר והיחיד מכל מה שהגיע אלינו מספרות הלשון השומרנית.

אבי יצחק, מחבר ספר המסלול, אינו מזכיר מדקדקים שומרניים או ספרי דקדוק שקדמו לו, אולם מן העקרונות הדקדוקיים שהספר מבוסס עליהם, משיטת הרצאת הדברים בספר ומהטרמינולוגיה הדקדוקית, למדים אנו שספר המסלול אינו החיבור הראשון בחכמת הלשון בקרב העדה השומרנית. הרעיונות שהמחבר מציג ודרך הצגת נושאי הדקדוק הם כמקובל בחכמת הלשון הערבית והעברית בתקופתו. המחבר אף מזכיר באופן כללי מדקדקים עבריים, וכלל אינו מזכיר מדקדקים ערביים.

תורתו הלשונית של המחבר מבוססת על ההכרה בתלת עיצוריות השורש. ואלה דבריו: "فانه لا يمكن ان يكون فعل اقل من ثلاثة احرف ومتى وجد فعل من حرفين مثل كم سם فانه قد انحذف منه حرف على ما سنيين بعيد" [תרגומו: "שכן לא ייתכן שיהא פעל פחות משלוש אותיות, ובשעה שאתה מוצא פעל בעל שתי אותיות, כגון קם, שם, הרי נשמטה ממנו אות אחת, כפי שנבאר אחר כך"].

אחד הביאורים או ההסברים שלו לחסרון אות השורש הוא השימוש במושג "הנח הנעלם", "אלסאכן אללין". בן חיים התייחס למושג "סאכן ליך" בהוצאת הספר לאור בכמה מקומות. הוא לא היה בטוח שהמחבר משתמש במושג "סאכן ליך" באותו מובן שאליו כיוון המדקדק חיוג'.

לעומת זאת ג' גולדנברג כותב ("השוכן החלק והשורש העברי" בלשונונו מד, ד, תש"ס, עמ' 289): "אם נמצא אלסאכן אללין ב'كتاب التوطية' של המדקדק השומרני בן המאה ה-12 אבו אסחק אברהם אבן פרג' אבן מארות', הרי זה אות לכך, שתורת חיוג' הגיעה עד אליו".

בהרצאה שלי אבחן מחדש את מושג "אלסאכן אללין", על פי תפיסתו הדקדוקית של המדקדק השומרני אבי יצחק, ואנסה לקבוע אם תפיסה זו היא אכן דומה לתפיסה של המדקדק היהודי יהודה חיוג' אם לאו.